

Перші кроки дипломатичної діяльності Івана Виговського

Народився 1950 р. в с. Пустоха Ружинського району Житомирської області. Закінчив Київський національний університет імені Тараса Шевченка за спеціальністю «журналістика». Працював у редакції газети «Сільські вісті» на посаді завідуючого відділом. З 1987 р. викладає в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Доктор історичних наук, професор, академік Академії наук вищої школи України. З 2000 р. — директор Центру українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Автор 18 монографій і навчальних посібників, понад 200 наукових публікацій.

Розацька доба в історії України в свідомості нашого народу ще не відклалася цілісним процесом національно-визвольної боротьби за відродження й утвердження власної державності. Якщо, скажімо, доба Богдана Хмельницького відбилася великим потоком інформації, котрий у радянський період відповідно до ідеологічних установок більшовицької партії відповідним чином корегувався, то період гетьманування Івана Виговського ще не знайшов належного опрацювання. Очевидно, мав рацію закордонний дослідник Петро Колісник, котрий свого часу змушений був сказати з гіркотою: «І на лихо всім нам, сучасним воюючим українським самостійникам, славна і трагічна доба Виговщини свідомо і несвідомо замовчана і покрита присмерками і таємничою загадковістю в нашій історії»¹.

Мабуть замовчують славу добу Виговського, продовжував цей автор, тому, що «чорний московський вогонь випік глибокі отруйні тавра на українських душах і серцях, на українському

духові і свідомості наших попередніх і теперішніх поколінь української нації, що й досі не зрізали те ганебне тавро шаблюкою, чи не випалили суверенним огнем і не змили ворожою і своєю кров'ю»².

Справді, всі зусилля Івана Виговського спрямовувалися на утвердження самостійності України в колі приязних сусідів. Так, одержавши гетьманську булаву, він одразу ж, зокрема, вирішує впритул зайнятися відродженням відносин з Бахчисараєм, які були розірвані кримським ханом після Переяславської ради. У своєму листі від 10 вересня 1657 р. гетьман так викладає мотиви відновлення стосунків з Кримом: «А я, помня то, что с вашею ханскою милостью в близком пребываем соседстве и имеючи с тобою доброе знакомство, к тому идучи дорогою предков наших, что всегда в приятстве жили с вашею ханскою милостью, как и предки вашей ханской милости, чего желаем себе, чтоб и мы в том же неотменно с вашею ханскою милостью пребывали приятстве и присяжном братстве, о чем изволение вашей ханской милости, изволь известить через свой лист»³.

Засвідчуючи готовність до мирного співжиття з татарами, Іван Виговський у листі до ханського візира Шефергази від 10 вересня 1657 р. підкреслює, що «впрям ведаем, что ваша милость, наши милостивые паны, время воинское на нас на зиму отложили; однакож мы, к доброй приводя, живучи поблизу в соседстве, того бы есмя не желали... мы все заказали есмя, чтоб никакая чайка на море не пошла»⁴.

Як засвідчують листи, тут немає жодного натяку на те, нібито вже у вересні 1657 року Виговський збирався виступити з ханом проти царя, як це вказують деякі дослідники⁵.

До речі, цей сучасний московський історик хоче переконати нас у тому, що «політика Виговського вже восени 1657 р. починає набувати антиукрїнського і антиросійського характеру. Виношуючи зрадницькі ідеї повернення України під владу Речі Посполитої, Виговський підтримує мирні відносини з Кримом уже з іншими цілями, ніж ті, які були в Б. Хмельницького. Якщо старий гетьман ставив завдання нейтралізації і при можливості союзу з ханом проти польсько-литовської шляхти, то Виговський націлює цей союз на боротьбу проти козаків і селян, які підіймалися на повстання»⁶.

Але факти свідчать зовсім інше. Відразу ж після свого об-

рання Іван Виговський не збирався закликати орду на українську землю. Ніякого конкретного плану використання кримських татар проти власних козаків і селян, як бачимо, в листі до кримського хана та його візира немає й близько. Таку інформацію до Москви подали наприкінці листопада 1657 року запорожці, будучи невдоволеними вибором на гетьмана Івана Виговського. Письмових же підтверджень з оригінальних листів Виговського до Криму, які запорожці «переняли и в войске чли, и потому они от него измены чают» при цьому не наводилося.

Що ж стосується іншої тези Г. Саніна, що Виговський шукав підтримки в Бахчисараї, розраховуючи використати татарську збройну силу в боротьбі проти Московської держави, то з цим можна погодитися, бо ще гетьман Хмельницький і старшина, остаточно зрозумівши справжні наміри православно-го царя, коли він через п'ять років після настійливих прохань подати допомогу в боротьбі проти католицької Польщі відгукнувся, намагаючись перетворити Україну за допомогою підступів і збройної сили в свою вотчину.

Однак Іван Виговський не збирався спочатку поривати з Москвою. Намагаючись знайти підтримку в царя з перших кроків свого гетьманування, він 11 вересня 1657 р. звертається до жителів Бихова з проханням, аби вони присягнули на вірність Москві⁷.

У цей час Іван Виговський не стільки звертає увагу на кримську справу, як на шведську. Адже саме в жовтні 1657 р. підписується українсько-шведська угода, в якій, зокрема, новий гетьман урочисто заявляє: «Ми, Іван Виговський, гетьман Війська Запорозького, з усім Військом Запорозьким тим заявляємо: сповняючи наміри покійного Богдана Хмельницького, нашого попередника, що для загального добра всього Війська постановив був вийти в згоду і союз з початку з світлішою королевою Христиною, а потім з щасливо нині пануючим королем Карлом Густавом, королем шведським й. мл., ми не захотіли відступити від цих його спасенних замірів, прагнучи так само бачити в якнайкращім розцвіті Військо Запорозьке, а його привілеї й вільності в повнім захованню. Отже як згаданий світлий і непоборний Король шведський прислав до нас свого покійного, яснов. пана Густава Лілієкрану, дідича Гальстадського, з новим уповноваженням для переговорів і заключення

союзу з нами, ми також постановили делегувати од боку нашого для сповнення цього загального спасенного діла яснов. пана Юрія Немирича з Чернихова, дідича Режан і Ушомира, підкоморія Київського, Овруцького і Кременецького старосту, Івана Ковалевського, генерального стражника (осавула) Війська Запорозького і полковника Івана Федоровича (Богуну). Делегуємо і уповноважуємо їх зійтися з згаданим послом і заключити союз між нами і світлим Королем і Короною шведською, зложити договір, вести договори і договоритись — обіцяючи це все заховувати, що вони постановлять»⁸.

Наступного дня ці делегати Війська Запорозького підписали з Лілієнкроною такий протокол: «Даємо знати всім, кому треба, що світліший Король Карло-Густав і ясновельможний гетман Іван Виговський постановили продовжити стару приязнь світлішої Королеви Христини і ясновельможного гетьмана Богдана Хмельницького і в спільних інтересах заключили між собою союз і воєнну спілку і доручити нам Густавові Лілієнкроні, Юрієві Немировичеві, Іванові Ковалевському й Іванові Федоровичу, як своїм уповноваженим, це діло полагодити. Ми ж, обмінявшись уповноваженнями і договорившись про цю спілку, ухвалили такий договір для ратифікації й. в-вом і ясновельможним гетьманом.

«Має бути вічна приязнь і постійний союз між Королем шведським і його наступниками з одної сторони і ясновельможним гетьманом і Військом Запорозьким з другої. Обов'язуються вони цим договором до обопільної любові, приязні, помочі і воєнної спілки против спільних ворогів і тих, що допомагають ворогам другої сторони з виключною світлішого князя московського, з котрим Військо Запорозьке зв'язане тісним (формальним) союзом і буде йому заховувати вірність непорушно. Коли один з союзників довідається про які-не-будь неприємні заходи против другої сторони, він повинен її завчасу остерігати і по силі всяку шкоду від неї відвернути, і свої сили або сполучити, або окремо боротися проти її ворогів і їх атакувати. Одна сторона другій сприятиме і ніколи не візьме участі у замислах, ворожих другій стороні, тим менше — не допоможе ні радою, ні засобами її неприємників. Одна сторона без другої не може входити в згоду з неприємниками, але кожного разу, як їй прийде миритися, це мусить вестися і заключатися за спільним порозумінням. Подробиці ж цього договору відкладаються з обох

сторін тому, що корлівський посол не знає гадки короля щодо пропозицій, поданих з боку ясновельможного гетьмана, — до того моменту, можливо, недалекого, коли король зможе дати своє рішення послам Запорозького Війська. Дано в Корсуні, 6 октября старого стилю»⁹.

Окремо тоді ж були підписані «Договірні пункти, запропоновані від ясновельможного гетьмана через комісарів Війська Запорозького яснов. послові шведського короля:

1. Воєнна спілка має бути офензивна — крім в. кн. Московського, против котрого Запорозьке Військо відмовляється підняти зброю.

2. Світліший король шведський признає і проголошує Військо Запорозьке з підвладними йому провінціями за нарід свободний і нікому не підлеглий, і цю свободу й інтереси боронитиме против усіх неприятелів.

3. Границі і території володінь Запорозького Війська признає і проголошує, що вони простягаються не тільки до Висли, але й до границь Прусії, пообіцяє спільними силами добувати й до рук Запорозького Війська віддавати як от у Литві воеводство Берестейське і Новгородське.

4. Коли Бог поможе обом союзникам так, що вони зможуть погодити короля польського (в землях) за Вислою, то він має бути вибраний спільно і під такою умовою, щоб присяг всяко пильнувати приязні, свободи і згаданих границь Війська Запорозького.

5. Якби прийшлося королеві шведському миритись з поляками, то не інакше він мав би ввійти в згоду, ніж би поляки проголосили Військо Запорозьке з його землями за нарід свободний, виріклися всіх претензій і згадані границі потвердили б не тільки спеціальним записом, але і присягою, за котру заручив світліший король шведський.

6. Обидві сторони подбають про те, щоб обоюпільні зносини і торгові операції не перервалися між Прусією і Військом Запорозьким.

7. Скільки потрібно буде Війську Запорозькому зібрати і найняти на свою потребу офіцерів і вояків, також майстрів і ремісників в королівстві і в землях короля, він то йому дозволить.

8. Вільно буде набувати, купувати і вивозити для потреб Війська Запорозького з королівства і земель короля шведсько-

го зброю і амуніцію, і взагалі обидві сторони можуть вести всяку торгівлю сухопутну і морську, платячи цла і мита»¹⁰.

З тим Лілієкрону і відправлено два дні пізніше з листом Виговського до короля, де він виправдувався за довге затримання посла — «не з іншої причини, як тільки через смерть славної пам'яті попередника гетьмана Богдана Хмельницького.

Але потім, як за волею Божою й однодушною згодою всього Війська Запорозького правління перейшло до нас, ми нічого справедливішого не знайшли, як згідно з старою приязню скріпити союзний договір з в. в-вом, і що цю приязнь і досі свято заховувану, скріпити зв'язком нового договору, в межах в яких мав повновласть посол вашого в-ва»¹¹.

Природно, ось такі дії нового гетьмана не могли залишитися поза увагою Москви. Тому вона намагається прив'язати Виговського до своєї колісниці новим договором, статті якого пересилаються в Україну. Царський уряд хотів обмежити козацький реєстр 40 тисячами, вислати своїх воєвод з ратними людьми до Чернігова, Переяслава, Ніжина, Корсуня, Білої Церкви, Прилук для того, аби «те люди на оборону Черкасских городов были всегда готовы». Крім того, ставилося питання про передачу царським властям Бихова, який свого часу «піддався Хмельницькому».

Коли про цей московський проект довідалися в Україні, то піднялася широка хвиля протестів й обурення серед козацтва, яке вбачало в такому кроці царя Олексія Михайловича загрозу для існування власної державності, навіть на стверджених «Березневими статтями» умовах. Тож не дивно, що коли на спеціально скликаній козацькій раді в жовтні 1657 р. в Корсуні Виговський розтлумачив її учасникам суть пропозицій Москви і заявив при цьому про своє небажання «бути в неволі», то йому повертають гетьманські регалії, обіцяючи однастайну підтримку всього війська в боротьбі за давні права й вольності України.

За словами капітана Андріяна Чернишова, котрий побував як агент у Корсуні, «и как де полковники на раду съехались, и гетман де Иван Выговской булаву им, полковникам, отдал, а говорил, что он гетманом у них быть не хочет для того: которые де пункты от великого государя к ним присланы и в тех. Пунктах написано, что прежние их волности отинаят, и он де гетман, в неволи быть не хочет. И судья де Самийло Богданов,

и полковники, взяв булаву, ему гетману отдали, а говорили, чтоб он был у них гетманом; а о волностях де, как у них по-вольно было наперед сего, так бы де и нене, и за то де учнут стоять все вместе заодно, чтоб ничево у них не отінять»¹².

Згаданий Чернишов додає, що «и иных де непристойних речей на на раде было у них много; и приговорили де, что им послати к великому государю бити челом посланців своїх. И гетман де Иван Выговской, за словами всего войска, которые были на раде, булаву взял, и в том де меж себя все укрепились душами, что им за гетмана и за прежние свои волности стоять всем заодно, и прирадя и укрепясь, универсалы всем полковником о том раздал, что по волностях их быть по прежнему»¹³.

Ось тоді в Москві зрозуміли, що Україну можна прибрати до рук, якщо внести розкол у Військо Запорозьке. З цією метою воєводи Олексія Михайловича розпочали серед козацької старшини підбурювальні акції проти Виговського.

Наприкінці листопада 1657 р. гетьман змушений був звернути увагу царя на спроби заколоту, які організовував полтавський полковник Мартин Пушкар.

У відповідь з Москви надійшов заспокійливий лист, у якому цар інформував гетьмана про те, що посилає свого боярина Богдана Хитрово до Переяслава, де на козацькій раді «о тех о всех делах, что ныне у вас в войску Запорожском чинитца, учините успокоение, чтоб впредь межь вами, нашего царского величества верными подданными, православным народом, был совет и соединение, и бунтов и междоусобия не было»¹⁴.

Ще пізніше, 6 квітня 1658 р., Олексій Михайлович писав Пушкарю таке: «нам великому государю, служить и жити и с гетманом в совете и любви и в послушании»¹⁵.

Але далі цар зазначав: «а буде ты полковник впредь в своем полку уведаешь на гетмана какой рокош, и ты б тех людей сыскивая, за то смирял по войсковому праву, а до дальных сор не допускал, чтоб тому бунтовству неприятели не порадовались и безвестно зла какого над вами не учинили»¹⁶.

Уже з цього видно, що цар використовував Пушкаря проти Виговського, хоч офіційно українському гетьманові писав зовсім інше. В універсалі від імені Війська Запорозького Виговський пізніше пояснить ситуацію, яка склалася у його відносинах з Москвою, ось таким чином: «Після смерті безсмертної пам'яті Богдана Хмельницького — Верховного Полководця

Запоріжського Війська вони вірили, що незабаром загинуть і наша і Біла Русь разом із Запоріжським Військом. Тому також затримано дещо довше наших послів в Московщині і там їх трактовано з дуже великою непривітністю та на наші домагання передано нам холодну відповідь. Незабаром під проводом Григорія Ромодановського прийшло московське військо аж під Переяслав, вислане нібито нам на підмогу, але воно не хотіло підчинитися Гетьманові. Ромодановський відмовився насамперед а з ним одночасно і Великий Князь від признання офіційного титулу для нововибраного незабаром після того Гетьмана Івана Виговського, який взяв на себе цей керівний пост як бувший Великий Канцлер Запоріжського Війська. Потім почалися поширювати властиві зародки незгоди, мовляв, це польський шляхтич і він буде більше відданий полякам, як Запоріжському Війську.

Як склонною до сваволі є натура вояків, що служать в війську, як охотники, і мають за собою багато перемог, так теж і тут жадоба влади спонукала деяких козаків, зокрема тих, що жили за Дніпровими порогами, що вони підбурені вибрали собі своїм начальним вождем якогось Барабаша. Вони то, доконавши цілий ряд різних злочинів, роблять письмові доноси і на нововибраного Гетьмана і на ціле Запоріжське Військо до Великого Московського Князя та обвинувачують їх перед ним через своїх післанців і запрошують та одночасно дораджують їм, щоб передовсім цілу Головну Управу Запоріжського Війська разом з усіми їх запасами переселено на Московщину, а з Московщини щоб прислано до наших окремих областей окремих Губернаторів. Можна б признати, що ту справу так зручно поведено, що саме тоді, як ті послі переходили через територію Полтавського полка, згуртувавши біля себе 30 вояків, полковник Полтавського полку — Пушкар втаємничений учасник того самого бунту висилає до них, як тих, що їх треба нібито переловити, своїх сімох вояків, яких зараз схоплюють партизанські післанці, запроваджують їх аж на московську територію, але опісля випускають з тим, щоб перепросили Пушкар, що вони хотіли їх затримати, але не мали змоги. Довідавшись про це, з загального зібрання, що відбувалося в Корсуні (де також і Пушкар присягав на вірність Гетьманові), Гетьман висилає до Великого Князя своїх послів з письмом, що в ньому просить не довіряти тим бунтівникам з огляду на вірність, що їй доказало

вже багатократно наше Військо Великому Князеві, і тому післанці повстанців хай будуть відіслані, як полонені, до Запоріжського Війська.

Обставини так якось щасливо склалися, що наші послі ви-передили прихід повстанських післанців, а ті, як тільки прийшли до Москви, їх зараз потайки скрито. Запитаний нашими послами московський Канцлер Алмазов заперечив, що вони вже прийшли, аж доки вони самі до всього не призналися, коли їх по дорозі наші переловили і розпізнали. Та це нічого не могло перед задуманим москалями підступом. Наших послів відправлено без ніякої розради, а московський патріярх навіть вважав за негідне дати свою відповідь на листи Гетьмана. Навпаки, бунтівників обдарував Великий Князь нагородами і вони також дістали письма та перед тим уже ухвалені привілеї для Запоріжського Війська, що їх мали передати в руки Барабаша.

В тому часі воєводою в Путивлі був дуже розважний чоловік — Микола Олександрович Зюзін Палатинський, і він бачив, що справа йде поганим шляхом та що не добре трактується свободний нарід, і тому він затримує тих повстанських послів та обіцяє віддати їх нам, якщо Великий Князь на це погодиться. В міжчасі Пушкар, без відома Гетьмана, приймає в себе і відпускає майже щодня потайки московських послів. Візваний сімома листами Гетьмана відмовляється прийти до нього. Врешті і робить несподіваний напад на деякі військові частини Гетьмана, що переходили недалеко без ніякого ворожого задуму, і одних з них вбиває, а других змушує до втечі. В тому самому майже часі приходить спеціальний підпоручник Великого Князя, Богдан Матвієвич Хітрово, начальник артилерії і московський сенатор. Він без порозуміння і згоди Гетьмана висилає до всіх полковників загальні письма, щоб ставилися на генеральну нараду до Переяслава. Григорія Ромадановського він нарочно відсилає з військом в Московщину, а сам в імені Великого Князя наказує, щоб на цю нараду з'явився особисто також і Гетьман. Для Гетьмана було це великою образою, бо тим порушувало його достоїнства і авторитет, зв'язані тісно з незалежністю Запоріжського Війська. Але для загального добра він (Гетьман) уступив і прибув на нараду.

Там подається Гетьманові до відома, що начальник московського війська — Григорій Ромодановський був двічі в

Пушкаря і що там також відбулися вибори нашого начальства. Отже він мав змогу схопити бунтівника, присмирити його та вислати на вище згадану нараду. Так через вісім днів очікуваний Пушкар не з'являється на нараду, але посуваючися щораз більше наперед, скріплює свої сили. Тоді до нього вислано від усіх начальників полків і від Богдана окремих післанців з домаганням, щоб він відступив від свого задуму і щоб, забезпечений державною сторожею, прибув на нараду та представив свої закиди. На це він відповів, що не може прийти інакше, як тільки з своїм військом. І тому замість себе він посилає кількох своїх сотників, які були прийняті Богданом з якоїбільшою пошаною та наділені подарунками зараз відійшли. В міжчасі Богдан заявляє під присягою разом з своїми дружинниками, що він зараз піде прямо до Пушкаря і змусить його до послуху, як не намовою, то одверто примусом, якщо тільки Гетьман обіцяє виконати такі два зобов'язання, а саме: 1) що він під Святою Євангелією складе присягу для Великого Князя, 2) що він упродовж вісьмох днів вибереться разом з усіма начальниками Запорізького Війська в Московщину на розмову з Великим Князем. Так Гетьман погодився на одне і друге. Після того нараду закінчено, а чотирьом полкам наказано уставитися в ряди і вирушити до Пушкаря та опісля повернутися. В тому самому майже часі висилається послів Барабаша і вони приходять до Пушкаря, показують йому письма і свіжі привілеї від Великого Князя (бо цей Барабаш під впливом Божої ласки і завдяки запорізькій мудрості Гетьмана признається до вини і просить в Гетьмана прощення та тим самим змиває з себе всяку провину і кару). Богдан, хоч має таку саму силу війська, що й повстанці, не дотримує слова, але змушує Пушкара до присяги і обіцяє йому безкарність. Через те з московського підпалу вибухає полум'яна пожежа, і з рук повстанців під пильним московським надзором гинуть без розбору невинні люди. Між ними гине з їх рук у своїй хаті також невинний та спокійний шляхтич Боглевський, свояк Гетьмана, разом з дружиною і з цілою сім'єю. Про цей злочин донесено Великому Князеві, та він його промовчує. Але невдоволений з цього Пушкар, зібравши свій полк і багатьох козаків, що їх повстанці перетягнули на свою сторону, прямує просто в сторону Дніпра, щоб захопити в полон Гетьмана з усіма начальниками Запорізького Війська, що їх він обіцяв був передати в московські руки. Гетьман же, правда, бе-

зуспішно на допомогу визваних на допомогу москалів, але одночасно, змушений зарадити своїм клопотам дещо інакше, вживає на підмогу татарів з їхнім вождем Карачем Беєм і, злучивши своє військо, скільки там тільки могло бути, з наємними військами, заступає повстанцям дорогу і відганяє їх аж під Полтаву, бажаючи тільки жодного, а саме, не пролиттям крови можна було втихомирити це заворушення. Тому він багато разів висилає послів до Пушкарів і прирікає всім безкарність та обіцяє своє дружнє відношення. Здавалося, що Пушкар був схильний до замирення і з обидвох боків вже вислано навіть закладників. Але Пушкар за намовою головно московських зрадників, що їх також не бракувало і в нашому війську, вживає найбільш облудного обману і на сам святий Празник Пресвятої Тройці опівночі напав на наше Військо, думаючи, що наше Військо вже заснуло, підхмелене, твердим сном і що його легко можна розбити. Так, вдаривши по-тихо в саму середину табору, Пушкар наносить велику поразку, але зі сходом сонця виходить йому назустріч Гетьман з своїм військом і з татарами та розбиває повстанців, вирізавши в пень всіх пушкарянів разом з їхнім вождем. Одинокий Барабаш втечею врятувався разом з дуже маленькою горсткою вояків. Загальне число вбитих у цій битві, як результат московського злочину, враховуючи також тих вбитих повстанців, що загинули в Лубнах і в Гадячі, виносило 50 тисяч вояків. Серед таких подій, коли вже є надія на мир в нашій Русі, по трьох тижнях вступає на наші терени з військом Великого Князя Григорій Ромодановський і про свій прихід повідомляє Гетьмана, заявляючи, що він прийшов на поміч козакам, щоб покласти кінець оцим заворушенням. Його у відповідь повідомлено, що вже наступив у всьому спокій, і тому хай він вертається з своїм військом назад та хай перешле Гетьманові під арештом нашого Барабаша, який вдруге викликав заворушення. На це відповідає Ромодановський, що він відходить з поворотом, але без спеціального доручення Великого Князя він не може видати Барабаша. Краще, хай Гетьман сам прийде на розмову з невеличкою своєю дружиною. В міжчасі з іншої сторони заходить генерал Великого Князя — Шереметєв і з шеститисячною армією робить наступ на Київ, а за ним поволі насуває друга московська армія, що її число доходило до 15 тисяч. Він просить по-дружньому Гетьмана прийти до нього на розмову, спрямовуючи все до тієї мети, щоб схопити Гетьма-

на разом з усіма військовими достойниками. Коли Гетьман відмовляється від тієї зустрічі, Шереметєв вибухає вже одвертими наклепами, заявляючи, що Пушкар загинув як найкращий і найвірніший прислужник Великого Князя, а Гетьман є ворогом москалів. Звідомлення деяких московських втікачів до нас додають впевнення, що Шереметєв хотів накоїти для Гетьмана і для цілого Запоріжського Війська якнайбільшого лиха. Те саме стверджують два втікачі з армії Ромодановського, що були втаємничені в злочинному заговорі. З свого боку не занедбав також свого завдання і Ромодановський. Він засуджує деяких відданих нам сотників на шибеницю, а Барабаша, що двічі викликав заворушення, нагороджує титулом Гетьмана Запоріжського Війська з відзнаками Великого Князя. Прихильного нам начальника Прилуцького полка звільняє з служби і на його місце вибирає іншого. В різні місця він розсилає загальні писма Барабаша для викликання нового повстання. Врешті вже починає виступати як отвертий ворог: нищить цілковито місцевості, що прилягають до нашого міста і забирає в полон багатьох наших людей.

Так виходять назовні підступ і обман тих, що без ніякої нашої провини насамперед нашою домашньою і громадянською війною, а потім отверто вже власною зброєю приготувляли нам ярмо неволі. Для належного зрозуміння цього наводимо нашу невинність і з молитвою про Божу поміч заявляємо, що ми були і є тепер змушені далі твердо стояти при нашій законній обороні та просити сусідів про допомогу в обороні нашої свободи.

Тож не наша вина ані за ту війну, що тепер розгорілася, ані не ми є причиною того, що, хоч ми були і хотіли бути вірними Великому Князеві, були змушені вхопити за зброю»¹⁷.

Ось чому важко погодитись із твердженням московського автора про якісь зрадницькі помисли Івана Виговського з самого початку його гетьманування, тим паче, що Г. Санін не пояснює, хто інспірував антигетьманські виступи в Україні, що й змусило Виговського вдатися за допомогою до татар.

Зрештою повстання вибухне аж у січні 1658 р., і до цього часу Виговський пробуватиме порозумітися з бунтівниками. Але, коли зрозуміє остаточно, що за їхніми спинами стоїть Москва, аж тоді звернеться до кримського хана за допомогою. Крок цей був вимушений для гетьмана, але він засвідчував усвідомлення козацької старшини необхідність мати в той час

більш лояльного союзника до української самостійної державності, ніж таким була Москва.

Прибуттям орди, стверджував В. Герасимчук, «фатальний крок, зроблений Богданом Хмельницьким і самим Виговським, був направлений, і узли, які лучили його з Москвою, перетяв гетьман ще в цвітні»¹⁸.

Таким чином, політика Москви, яка поспішала прибрати до своїх рук Україну, змусила Івана Виговського вже першими своїми кроками в дипломатичній діяльності вдатися до рішучішої, ніж при Богдану Хмельницькому, зміни зовнішньо-політичного курсу Гетьманщини. Але вона диктувалася винятково інтересами власної державності.

¹ Колісник П. Гетьман Виговський і призначення України//Місія України(Урбана).—1969. — Ч.1. — С.4.

² Там само. — С.5.

³ Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России. — СПб., 1972. — Т. 7. — С. 181.

⁴ Там само. — С.186.

⁵ Санин Г. Отношения России и Украины с Крымским ханством в середине XVII века. — М., 1987. — С. 229.

⁶ Там само. — С. 229.

⁷ Акты ЮЗР. — Т.7. — С.181.

⁸ Цит.за: Вісник Організації Оборони Чотирьох Свобід України. — Нью-Йорк, 1954. — Ч.1. — С.19.

⁹ Там само. — С. 19.

¹⁰ Там само. — С.19.

¹¹ Там само. — С.19—20.

¹² Акты ЮЗР. — Т.7. — С.229.

¹³ Там само. — С.229.

¹⁴ Акты ЮЗР. — Т.7. — С.194.

¹⁵ Акты ЮЗР.-Т.7.-С.198.

¹⁶ Там само.-С.198.

¹⁷ Цит. за: Вісник ООЧСУ. — 1954.-Ч.2—3.-С.14—15.

¹⁸ Герасимчук В. Виговщина і Гадяцький трактат//Записки НТШ. — Т. 87. — С. 58.

* * *